

Elżbieta Pokorzyńska

Kolekcje cyfrowe opraw zabytkowych

Dzieje rejestracji opraw

Podstawową potrzebą badaczy jest rozpoznanie bazy źródłowej, dla oprawoznawców jest to wiedza o istniejących oprawach, które mogą być przedmiotem analizy, porównań, a wreszcie stawiania nowych hipotez. Zainteresowanie oprawami sięga końca XIX w., zajmujący się nimi badacze wnioskowali o rejestrację opraw przez bibliotekarzy opiekujących się księgozbiorami. W Niemczech w roku 1937 wprowadzone zostało zarządzenie ministerialne zobowiązujące bibliotekarzy do opisu opraw jednocześnie z opracowaniem rękopisów i starych druków.

W Polsce w okresie przedwojennym zakrojone na szeroką skalę działania rejestracji opraw zabytkowych prowadził Kazimierz Piekarski. Wykonywał prymarną rejestrację opraw, głównie z XV i XVI w. w 100 bibliotekach w całym kraju. O bogactwie jego kartoteki świadczy fakt, że same tylko odrisy tłoków wypełniały 33 pudła. Piekarski usystematyzował wyniki swych badań, grupując oprawy w ośrodki i warsztaty introligatorskie. Z zebranych materiałów udało mu się wyodrębnić prace 1000 warsztatów. Niestety, dorobek naukowy Piekarskiego nie został opublikowany, jego rękopisy i kartoteki ukryte razem z najcenniejszymi skarbami Biblioteki Narodowej w bibliotece Krasieńskich na Okólniku po powstaniu warszawskim spłonęły, bestialsko podpalone¹.

Po wojnie postulaty rejestracji opraw stawiane przez Aleksandra Birkenmajera były realizowane w minimalnym zakresie. Zajmowały się tym dwie krakowskie badaczki: Anna Lewicka-Kamińska w Bibliotece Jagiellońskiej i Maria Krynicka w Bibliotece Czartoryskich. Niestety, zebrane przez nie materiały nie są dostępne dla innych badaczy, a częściowo nawet zaginęły². Metody opisu opraw

¹ A. Kawecka-Gryczowa, *Dzieło Kazimierza Piekarskiego*, [w:] *Studia nad książką poświęcone pamięci Kazimierza Piekarskiego*, Wrocław 1951, s. 56.

² Dotyczy to materiałów Marii Krynickiej.

uczono na kilku kursach dla bibliotekarzy zajmujących się starymi drukami (1945, 1948 Aleksander Birkenmajer, 1978 Anna Lewicka-Kamińska³).

Metoda opisu nie jest ujednoczona, w Polsce brak instrukcji opisu opraw. Znaczący głos w tej sprawie zajął A. Birkenmajer, który proponował, by opisując oprawę, iść za tokiem pracy rzemieślnika i omawiać kolejno: uformowanie bloku, wyklejki/karty przybyszowe, sposób szycia, obcięcie, kapitałki, sprofilowanie bloku, okładki i ich połączenie z blokiem (materiał, technikę), na końcu dekorację i kompozycję⁴. Sposób Birkenmajera określany jest metodą „od szczegółu do ogółu”. Badacz oponował przeciw modelowi niemieckiemu podążającemu drogą „od zewnątrz do wnętrza”, a więc śladem obserwatora oprawy: opis okładki przedniej i tylnej, kantów, grzbietu, obcięcia, kapitałki, składek, wyklejek. W ostatnich latach zagadnieniem opisu opraw zajmowała się Agnieszka Biały, która zaproponowała własny kwestionariusz złożony z 13 następujących elementów: czas powstania, miejsce, introligator, typ, materiał i kolor, technika dekoracyjna, opis kompozycji, pozostałe elementy oprawy, wymiary, stan, opis bibliograficzny, sygnatura, dzieje⁵.

W badaniu ankietowym Agnieszki Biały przeprowadzonym w kilkunastu polskich bibliotekach posiadających zabytkowe zbiory okazało się, że większość bibliotek w ogóle nie prowadzi rejestracji opraw, a w kilku bibliotekach, które to czynią, opisy znajdują się tylko na kartach katalogowych i nie ma odrębnej kartoteki opraw⁶.

Cyfrowe kolekcje opraw

W chwili obecnej alternatywą dla rejestracji opraw w kartotekach oraz wydawania ilustrowanych katalogów jest tworzenie komputerowych baz opraw. Najbardziej znana jest baza British Library, która była pierwszym tego typu przedsięwzięciem, uruchomiona w 1997 roku. Dużym echem odbił się także projekt Ligatus Nicolasa Pickwoda z University of the Arts w Londynie z 2008 roku, który zakładał utworzenie europejskiej bazy opraw. Każdy z krajowych partnerów miał wprowadzić

³ A. Birkenmajer, *W sprawie rejestracji i katalogowania opraw zabytkowych*, [w:] *Studia nad książką...*, [przedruk w:] A. Birkenmajer, *Studia bibliologiczne*, Wrocław 1975, s. 165-180; A. Kawecka-Gryczowa, *Kurs dla pracowników bibliotecznych w zakresie dawnej książki*, Przegląd Biblioteczny 1946, s. 133-134; A. Birkenmajer, *Pierwszy ogólnopolski kurs rękopiśmienniczy w Bibliotece Jagiellońskiej w kwietniu i maju 1950 r.*, Przegląd Biblioteczny 1950, nr 3-4, s. 292; A. Biały, *Opis i katalogowanie zabytkowych opraw książkowych na przykładzie obiektów z zabytkowej biblioteki na Jasnej Górze w Częstochowie*, [w:] *Od książki dawnej do książki wirtualnej*, red. D. Degen, M. Fedorowicz, Toruń 2009, s. 119-136.

⁴ A. Birkenmajer, *W sprawie rejestracji...*, s. 176.

⁵ A. Biały, *Opis i katalogowanie...*, s. 125.

⁶ *Ibidem*, s. 121-122.

do bazy 1000 obiektów, organizatorzy opracowali standard opisu, podjęli pracę nad semantycznym tezauresem terminologicznym⁷. Niepowodzenie w pozyskaniu środków finansowych spowodowało zaniechanie planu, jednak uświadomiło potrzebę i zmobilizowało do indywidualnego działania wielu potencjalnych partnerów. Bazy opraw są tworamami nowymi, wiele z nich powstało w ostatnich 2-3 latach. Znamienny jest przykład holenderskiej Biblioteki Królewskiej, która początkowo na zasadach partnerstwa włączała swoje obiekty do bazy brytyjskiej, później zaś utworzyła własną bazę. Wzrasta liczba udostępnionych w sieci cyfrowych kolekcji opraw i można się spodziewać dynamicznego rozwoju tego sektora biblioteczej informacji o posiadanych zbiorach.

Przeglądowi poddano 32 kolekcje działające w sieci Internet oraz 1 bazę offline na płycie CD; wśród nich są dwie bazy polskie. Nie przeprowadzono żadnej selekcji, analizą objęto wszystkie bazy, które znaleziono i które były aktywne, można jednakże sądzić, że istnieje wiele baz, których w ogóle nie udało się odnaleźć. Analizowane bazy podzielono na kilka grup ze względu na ich charakterystykę treściową i formalną.

Bazy opraw ogólne

Zasięg chronologiczny nieograniczony

1. The British Library, Londyn, Wielka Brytania, DATABASE OF BOOK-BINDINGS
wiele tysięcy opraw, dynamiczny wzrost, XII-XXI w., utworzona w 1999 r., www.bl.uk/catalogues/bookbindings/
2. Biblioteca Real, Madryt, Hiszpania
700 opraw XVI-XIX w., encuadernacion.realbiblioteca.es
3. Koninklijke Bibliotheek, Haga, Holandia
1010 obiektów, XII-XXI w., <http://www.geheugenvannederland.nl/?/en/collectieindex/boekbanden>
4. Universitäts- und Stadtbibliothek, Kolonia, Niemcy, DIGITALEINBAND-SAMMLUNG
439 opraw, einbandsammlung.ub.uni-koeln.de/
5. University Library Uppsala i Lund, Szwecja, PROBOK
790 opraw, XV-XIX w., utworzona w 2012, <http://probok.alvin-portal.org/alvin/>
6. University of Oxford. Bodleian Library, Wielka Brytania, LUNA
113 opraw, utworzona w 2009, <http://bodley30.bodley.ox.ac.uk:8180/luna/servelet/ODLodl~29~29>

⁷ *Language of binding*, [online] [dostęp: 05.10.2014] Dostępny w World Wide Web: <http://www.ligatus.org.uk/>.

7. Folger Shakespeare Library, Waszyngton, USA
3600 opraw XII-XXI w., utworzona w 2012 r.
<http://luna.folger.edu/luna/servlet/BINDINGS~1~1>
8. Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Łodzi, PIĘKNE OPRAWY
W ZBIORACH KSIĄŻNICY ŁÓDZKIEJ
341 opraw, utworzona w 2004 r., CD-ROM

Kolekcje ograniczone do opraw dawnych

9. Biblioteca Nazionale Braidense, Mediolan, Włochy
110 opraw XV-XVI w., utworzona w 2002 r., www.braidense.it/bookbinding/
10. Biblioteca Ricardiana, Florencja, Włochy
120 opraw rękopisów XIV-XVII w., utworzona w 2008 r., www.riccardiana.firenze.sbn.it
11. Civica Biblioteca Angelo Mai, Bergamo, Włochy, LEGATURE DI PREGIO
320 opraw XV-XX w., www.bibliotecamai.org
12. The Bibliographical Society of America, BOOKBINDINGS ON INCUNABLES IN AMERICAN LIBRARY COLLECTIONS
ok. 150 opraw inkunabułów, utworzona w 1999 r., <http://www.bibsocamer.org/BibSite/Husby/index.html>
13. The Morgan Library & Museum, Nowy Jork, USA
150 opraw inkunabułów, <http://www.themorgan.org/collection/bookbindings?page=2>
14. Bibliothèque Sainte-Geneviève, Paryż, Francja, BLIND-TOOLED BOOKBINDINGS (12TH-18TH CENTURIES)
394 oprawy, utworzona w 2006 r., <http://bsg-reliures.univ-paris1.fr>
15. Biblioteka Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk
ok. 130 opraw XV-XVIII w., utworzona w 2011 r., <http://www.ptpn.ig.pl/oprawy/>

Kolekcje cimeliów intrologatorskich

16. Bibliothèque Nationale de France, Paryż, Francja, RELIURES
200 opraw artystycznych, XVI-XIX w., <http://reliures.bnf.fr/>
17. Det Kongelige Bibliotek, Kopenhaga, Dania
50 obiektów, XVI-XX w., www2.kb.dk/elib/mss/treasures/bogbind/bogbind.htm
18. Kungliga Biblioteket, Sztokholm, Szwecja
50 obiektów, XIII-XX w., <https://www.flickr.com/photos/25300312@N08/collections/72157624849157725>
19. Princeton University Library, USA, HAND BOOKBINDINGS FROM SPECIAL COLLECTIONS
211 obiektów, utworzona w 2004 r., http://libweb5.princeton.edu/visual_materials/hb/hb.html

20. The University of Miami, USA, BOUND TO PLEASE: AN EXHIBITION OF FINE LEATHER BINDINGS
utworzona w 2010 r., <http://scholar.library.miami.edu/bound/index.html>
21. Médiathèque Montpellier Agglomération, Francja
199 opraw sygnowanych i z superekslibrisami heraldycznymi, XIV-XIX w.
<http://my.yoolib.com/bmmontpellier/collections-remarquables/>

Bazy opraw wydawniczych

22. Universitätsbibliothek der Freien Universität Berlin, Niemcy, VERLAGS-EINBANDDATENBANK
700 opraw, 1820-1930, utworzona w 2002 r., <http://amun.ub.fu-berlin.de/ved/informationen>
23. Georgetown University, Georgetown, USA, GERMAN PUBLISHERS BOOKBINDINGS 1811-1925
ok. 100 opraw, utworzona w 2003 r., http://www.library.georgetown.edu/dept/speccoll/gpb_02/index.htm
24. University of Alabama, University of Wisconsin-Madison, USA, PUBLISHERS BINDINGS ONLINE 1815-1930: THE ART OF BOOKS
5826 opraw, utworzona w 2003 r., <http://bindings.lib.ua.edu/index.html>
25. Library of Columbia University, Columbia, USA, JUDGING A BOOK BY ITS COVER: GOLD-STAMPED PUBLISHERS' BINDINGS OF THE 19TH CENTURY
250 opraw, <https://exhibitions.cul.columbia.edu/exhibits/show/bindings>
26. The University of North Carolina, USA, AMERICAN PUBLISHERS TRADE BINDINGS
1800 opraw, utworzona w 2005 r., <http://libcdm1.uncg.edu/cdm/landingpage/collection/tb1>
27. The Library Company of Philadelphia, USA, DATABASE OF 19TH CENTURY CLOTH BINDINGS
3743 oprawy, utworzona w 2012 r., http://lcpdams.librarycompany.org:8881/R/?func=collections-result&collection_id=1308

Kolekcje opraw narodowych

28. University of Glasgow, Wielka Brytania, BRITISH BOOKBINDINGS: 16TH-19TH CENTURY
utworzona w 1999 r., <http://special.lib.gla.ac.uk/exhibns/bindings/>
29. Det Kongelige Bibliotek, Kopenhaga, Dania, DANSKE BOGBIND I DET KONGELIGE BIBLIOTEK
53 oprawy, utworzona w 2003 r., <http://wayback-01.kb.dk/wayback/20100902130418/www2.kb.dk/elib/bhs/bogbind/index.htm>

30. National Library of Scotland, Edinburgh, Wielka Brytania, SCOTTISH DECORATIVE BOOKBINDING
80 opraw XVII-pocz. XIX w., digital.nls.uk/bookbinding/

Bazy detali intrologatorskich

31. Staatsbibliothek zu Berlin – Preußischer Kulturbesitz,
Württembergische Landesbibliothek Stuttgart, Wittenberga
Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel, Bayerische Staatsbibliothek München
Universitäts- und Landesbibliothek Darmstadt, Universitätsbibliothek Rostock, Niemcy
EINBANDDATENBANK
18 000 przerysów ołówkowych tłoków intrologatorskich XV-XVI w., utworzona w 2002 r.
<http://www.hist-einband.de/>
32. University of Toronto Libraries, Kanada, Towarzystwo Bibliograficzne, Londyn
BRITISH ARMORIAL BINDINGS
3300 superekslibrisów herbowych, utworzona w 2012 r., armorial.library.utoronto.ca
33. Bibliothèque Condé, Chantilly, Francja, PAPIERS DE GARDE DORÉS DE LA BIBLIOTHÈQUE DU CHÂTEAU DE CHANTILLY
80 brokatowych papierów intrologatorskich, XVIII w., utworzona w 2005 r.
http://www.bibliotheque-conde.fr/expo/expo_re_papiers.htm

Analiza funkcjonalności

Zdecydowana większość cyfrowych kolekcji opraw została utworzona przez biblioteki, będące właścicielami obiektów lub konsorcja bibliotek tworzące wspólny zbiór, wyjątkowo autorami baz były muzea, instytuty lub towarzystwa naukowe.

W analizowanych kolekcjach zwraca uwagę wielka różnorodność oprogramowania, nawigacji, designu, sposobu prezentacji obiektów, schematu opisu opraw, funkcji i materiałów dodatkowych. Większość kolekcji to bazy otwarte, rozrastające się, ale niektóre są zbiorami zamkniętymi. Wśród oprogramowania spotkać można pojedyncze pliki (30), proste strony internetowe, w których nawigacja odbywa się przez hiperłącza (9, 20, 23), kolekcje zamieszczone na stronach macierzystych instytucji (1, 4, 16) lub na serwisach internetowych (18), kolekcje bibliotek cyfrowych (4, 21, 26), podbazy bibliotecznego katalogu (1, 11), niektóre bazy działają na licencjonowanym oprogramowaniu (6, 7, 27), są też i takie, dla których opracowano dedykowany program bazodanowy (2, 31).

Różne są metody korzystania z kolekcji, wiele z nich (ale nie wszystkie) posiada wyszukiwarkę, czasem wyszukiwarkę prostą (1, 3, 16), ale częściej obok niej dostępne jest wyszukiwanie złożone (1, 2, 3, 4, 5, 31), a niektóre bazy mają wyłącznie wyszukiwarkę złożoną (11, 14). Zwykle pod zdefiniowane pola wyszukiwarki są podłączone indeksy, czasem indeksy funkcjonują niezależnie od wyszukiwarki. Wyszukiwanie przez nie jest bardzo efektywne, zwłaszcza gdy indeksów jest więcej i dobrze dostosowano je do tematyki kolekcji (1, 9, 31). Innym sposobem korzystania z baz jest przeglądanie rekordów zgrupowanych w kategoriach, jest to jedyny sposób dostępu w niektórych mniejszych kolekcjach gorzej oprzyrządowanych, nieposiadających żadnej wyszukiwarki (17, 23, 24, 28, 30). Większość baz oferuje przeglądanie galerii obrazów, natomiast tylko w jednej napotkano na chmurę najczęstszych odpowiedzi (4). Wyniki najczęściej są prezentowane w listach skróconych opisów z miniaturą, niewiele baz oferuje możliwość ich filtrowania (5, 16) bądź sortowania (4, 7).

W badaniu opraw obok informacji tekstowej duże znaczenie mają materiały wizualne, jednak można odnieść wrażenie, że w niektórych kolekcjach zaburzona została równowaga i obrazy dominują nad tekstem, czy to podczas wyszukiwania przez galerie obrazów, które zaopatrzone w symboliczny opis lub wręcz pozbawiono danych tekstowych (8, 9), czy też podczas prezentacji poszczególnego rekordu, gdy opis jest ukryty za ilustracją (9, 18). Tylko pojedyncze kolekcje są pod tym względem purytańskie: w ogóle nie oferują możliwości przeglądania obrazów (10, 14), a w jednej z nich ilustracje nie są widoczne nawet przy poszczególnych opisach, ich prezentacja następuje w nowo otwartym oknie (14). Sposób prezentowania ilustracji, ich jakość, rozdzielczość, możliwość powiększenia są bardzo zróżnicowane. W niektórych bazach fotografie zaopatrzone w skalę metryczną (1, 9, 14), a nawet barwną (1), w wielu udostępniono kilka fotografii jednego obiektu w różnych ujęciach (2, 4, 15, 16, 17, 18, 24, 29). Zwykle fotografie można obejrzeć w powiększeniu, mechanizm niektórych baz powiększa obraz do jednolicie ustalonej wielkości, w innych powiększeniem można samodzielnie sterować, zoom bywa skokowy bądź płynny. Jedna z kolekcji prezentuje obiekty w ruchomej animacji, można je samodzielnie obracać (19), w innej powiększenie zaopatrzone w lupę przybliżającą wybrane pole w ogromnej skali (11). Zasadniczo wszystkie ilustracje pozwalają się skopiować, najczęściej pliki występują w formacie JPG lub PDF, a pobrane kopie mają dostateczną rozdzielczość, pozwalającą na wielorakie użycie zdjęć. Spotkać można sytuacje skrajne, z jednej strony bywają udostępniane fotografie w formacie TIFF o bardzo dużej rozdzielczości (4), z drugiej bywa przeciwnie, zdjęcia opraw traktowane są jako robocze wglądówki, z zabezpieczeniami w postaci elektronicznego znaku wodnego, zaś ilustracje dobrej jakości biblioteka dostarcza na indywidualne zamówienie (1).

Znaczenie dla badań naukowych ma szczegółowość i jakość opisu. Merytoryczna zawartość opisów uzależniona jest od procedur i przygotowania redaktora

bazy. W niektórych bazach opis jest skrajnie skrócony (13, 30), najczęściej jednak znajdują się w nim podstawowe dane bibliograficzne, sygnatura biblioteczna i nieco informacji o samej oprawie: typ, datacja, wykonawstwo, charakterystyka wyglądu, zwłaszcza dekoracji. W niektórych kolekcjach opisy są szczegółowe, wyczerpujące, posunięte do poziomu opracowania monograficznego, czasem nawet z przytoczoną bibliografią tematu (4, 8, 16). Forma rekordu jest w każdej kolekcji rozwiązaniem autorskim: bywa w postaci tekstu ciągłego (8, 9, 11, 17), ale większość baz strukturalizuje opis, dzieląc go na kilka części: opis bibliograficzny, opis oprawy, cechy egzemplarza, bibliografia. Niektóre kolekcje stosują rozbudowany schemat z wieloma polami, zaopatrzonymi etykietą. Najbardziej rozbudowane schematy opisu spotyka się wśród baz opraw wydawniczych, schemat potrafi mieć aż 30 pól (27), co jest zastanawiające, gdyż z jednej strony oprawy przemysłowe nie mają tak wielu detali godnych uwagi, z drugiej jednak strony elementy opraw wydawniczych są bardziej powtarzalne niż w oprawach zabytkowych czy luksusowych, dla tych ostatnich znacznie trudniej stworzyć schemat przewidujący wszystkie możliwe elementy opisu. W kilku bazach zastosowano format opisu Dublin Core, dostosowując jego pola do potrzeb oprawoznawczych (24, 25, 26), zdarzają się także słowa kluczowe (16) oraz hasła rzeczowe z kontrolowanego słownika⁸ (7, 13, 24). Zaobserwować można działania na rzecz przejrzystości terminologicznej, niektóre bazy dołączyły własny słownik terminologiczny (8, 11, 16, 24), inne odsyłają do cyfrowej wersji znanego słownika oprawoznawczego⁹.

Prezentacja opisów odbywa się przez listy wynikowe, w bazach prostszych bywa to jedyny sposób prezentacji rekordów, w bardziej rozbudowanych listy zawierają tylko skrócone opisy, a pełną informację uzyskuje się po wyborze konkretnego obiektu. Opisy bibliograficzne bywają importowane z katalogu nadrzędnego (13, 14), połączenie z katalogiem głównym bywa obustronne, tj. z katalogu biblioteki może być bezpośrednio przejście do opisu oprawy w podbazie opraw (14).

W kolekcjach opraw znajdują się interesujące funkcje i mechanizmy, użyteczne w badaniach oprawoznawczych. Należą do nich wspomniane indeksy, które bezpośrednio dotyczą tematyki introligatorskiej. Są wśród nich indeksy introligatorów i ośrodków introligatorskich, stylów artystycznych, sposobów i detali

⁸ The Rare Books and Manuscript, Section of the Association of College and Research Libraries, *Controlled Vocabularies: Binding Terms*, [online] [dostęp: 05.10.2014] Dostępny w World Wide Web: http://www.rbms.info/committees/bibliographic_standards/controlled_vocabularies/binding/alphabetical_list.htm.

⁹ M.T. Roberts, D. Etherington, *Bookbinding and the Conservation of Books: A Dictionary of Descriptive Terminology*, Washington, D.C., Library of Congress, 1982 [dostępny także online: <http://cool.conservation-us.org/don/don.html>].

dekoracji, materiałów, technik, elementów oprawy. W wielu bazach znaleźć można indeksy zawierające nazwiska introligatorów, natomiast baza francuskiej Biblioteki Narodowej (16) oferuje szerszą informację o nich, zaczerpniętą z różnych źródeł. W tej i w innych bazach można w jednym miejscu zebrać wszystkie prace wybranego introligatora (znajdujące się w tejże kolekcji). W bazie hiszpańskiej Biblioteca Real (2) zgromadzono w jednym miejscu wycinki z reprodukcji różnych opraw, dokumentując zasób tłoków dekoracyjnych, jakimi posługiwali się poszczególni introligatorzy. Do zasobu tego należy także sygnet introligatorski, którym dany mistrz oznakowywał swoje prace. Baza Biblioteki w Bergamo (11), obok fotografii całej oprawy, prezentuje poszczególne tłoki na niej występujące, zestawiając je z innymi oprawami, na których znajdują się te same wyciski. Niemiecka baza przerysów ołówkowych (31) udostępnia ilustrację w formacie PDF, która po wydrukowaniu na kalce w skali 1:1 może być doskonałym materiałem do badań porównawczych. Baza ta nadała numerację poszczególnym tłokom, numer ten włączony w adres internetowy bazy staje się unikalnym identyfikatorem, który może być używany w cytowaniach.

Kolekcje opraw są bardzo zróżnicowane pod względem liczby obiektów. Największa jest baza Biblioteki Brytyjskiej (1), nieznana jest jej wielkość, tym bardziej że wciąż dynamicznie się powiększa. Wiadomo, że liczy wiele tysięcy obiektów. 18 tys. obiektów zawiera niemiecka baza przerysów (31), 4 kolekcje liczą po kilka tysięcy opraw (7, 24, 27, 32), pozostałe są mniejsze, obejmując od kilkudziesięciu do tysiąca obiektów. Na wielkość i funkcjonalność bazy oraz merytoryczną jakość opisów mają wpływ motywacje, które kierują ich twórcami i redaktorami. Część cyfrowych kolekcji jest digitalną wersją wyników wcześniejszej działalności na polu oparoznawstwa. Niektóre są wirtualną wystawą lub zarchiwizowanym w formie cyfrowej materiałem po wystawie rzeczywistej, która kiedyś miała miejsce (4, 8, 19, 20, 24, 25, 28, 33). Kolekcje takie są niewielkie, mają charakter zamknięty, ale eksponaty dobrane są celowo, starannie i wnikliwie opracowane. Baza francuskiej Biblioteki Narodowej (16) jest niezbyt zasobna, ale prezentuje wyłącznie obiekty wysokiej klasy artystycznej, świadomie kolekcjonowane przez bibliotekę od końca XIX w. i opracowywane przez specjalistę Jeana Toulet jeszcze przed utworzeniem cyfrowej kolekcji. Podobne są dzieje niemieckiej bazy przerysów ołówkowych tłoków XV-XVI-wiecznych (31). Stworzenie bazy było celowym przedsięwzięciem kilku bibliotek, w których przechowywano dorobek naukowy niemieckich badaczy, m.in. Ilse Schunke, Paula Schwenke i innych. Także baza biblioteki św. Genowefy (14) powstała w oparciu o kartotekę przerysów sporządzoną wcześniej przez Denise Gid, w wielu przypadkach cyfrowe kolekcje istnieją dzięki inicjatywie zatrudnionych w placówkach kustoszy, aktywnych i znanych na polu badań oparoznawczych, jak np. Jan Storm van Leeuwen w Królewskiej Bibliotece Holandii (3) czy Federico Macchi

w bibliotece w Bergamo (10)¹⁰. Niemiecka baza opraw wydawniczych (22) była projektem pilotażowym bazy przewidzianej jako komponent planowanego katalogu druków XIX-wiecznych, analogicznego do funkcjonujących już Inkunabelkatalog czy VD 16 i VD 17. Niektóre biblioteki stworzyły małe, ale dobrane kolekcje obiektów, którymi chcą się pochwalić, umieszczając je obok cimeliów innego rodzaju w kolekcjach zwanych skarbcami (16, 17, 18).

W większości kolekcji dominuje dorobek introligatorski własnego kraju, ich zadaniem jest promocja własnego dziedzictwa narodowego. Bazy są na ogół prowadzone w językach narodowych, niektóre mają wersje obcojęzyczne, tj. angielską lub wielojęzyczną, ale w języku obcym dostępne są raczej tylko formularze, interfejsy wyszukiwawcze, natomiast rekordy są napisane w języku narodowym. Wyjątkiem jest tu baza duńska (17), całkowicie angielskojęzyczna. Za to biblioteka we Florencji (10) ma stronę internetową włosko- i angielskojęzyczną, jednak baza opraw widoczna jest jedynie w wersji włoskiej.

Niektóre bazy, poza zrębem głównym, oferują różnego rodzaju materiały pomocnicze, jak np. przewodnik po stylach artystycznych (22) lub systematykę kształtów tłoków zdobniczych (31). Wyjątkowo bogata w szczegółowe opracowania jest baza opraw wydawniczych Uniwersytetu Alabama (24), który prowadzi ożywioną działalność badawczą i popularyzatorską w zakresie XIX-wiecznego introligatorstwa. W wielu kolekcjach znajduje się bibliografia opracowawcza, czasem dołączony jest link do opracowań z zakresu opracowawstwa dostępnych w postaci cyfrowej lub do ich opisów w bibliotecznych katalogach. Na kilku stronach można znaleźć przekierowanie do bibliotek, instytutów i organizacji związanych z introligatorstwem i sztuką oprawy, introligatorów, konkursów, szkoleń i wielu innych stron internetowych dotyczących introligatorstwa. Znaleźć można linki do innych, podobnych zbiorów cyfrowych, a w bazie francuskiej (16) zamieszczono przewodnik po kilku bazach, z instrukcją poruszania się po nich.

Podsumowanie

Prezentacja zbiorów opraw jest wciąż jeszcze działalnością pionierską, pozbawioną wzorców i standardów. Bazy opraw są bardzo różne, każda jest autorskim tworem różniącym się pod względem budowy i funkcji. Są one rozproszone, a informacja o nich i ich adresy trudne do znalezienia. Konsorcjum Europejskich Bibliotek Naukowych CERL (Consortium of European Research Libraries) w swym planie strategicznym na lata 2010-2015 w zakresie badań opracowawczych stawia na wzmocnienie współpracy międzynarodowej i deklaruje umiesz-

¹⁰ Inicjatorem i autorem cyfrowej kolekcji opraw biblioteki łódzkiej jest Arkadiusz Jabłoński, zaś bazy poznańskiej Arkadiusz Wagner.

czenie na swej platformie (CERL RESEARCH TOOLBOX) informatorium poświęconego oprawozdawstwu, w tym zdigitalizowanym kolekcjom oprac¹¹. Integracja baz jest natomiast niewykonalna na skutek braku jakichkolwiek standardów opisu obiektów.

Bibliografia

- Biały A., *Opis i katalogowanie zabytkowych opraw książkowych na przykładzie obiektów z zabytkowej biblioteki na Jasnej Górze w Częstochowie*, [w:] *Od książki dawnej do książki wirtualnej*, red. D. Degen, M. Fedorowicz, Toruń 2009, s. 119-136.
- Birkenmajer A., *Pierwszy ogólnopolski kurs rękopiśmienniczy w Bibliotece Jagiellońskiej w kwietniu i maju 1950 r.*, *Przegląd Biblioteczny* 1950, nr 3-4, s. 288-297.
- Birkenmajer A., *W sprawie rejestracji i katalogowania opraw zabytkowych*, [w:] *Studia nad książką...*, [przedruk w:] A. Birkenmajer, *Studia bibliologiczne*, Wrocław 1975, s. 165-180.
- Consortium of European Research Libraries. *Strategic plan 2010-2015*, [online] [dostęp: 05.10.2014] Dostępny w World Wide Web: <http://www.cerl.org/about/development>.
- Kawecka-Gryczowa A., *Dzieło Kazimierza Piekarskiego*, [w:] *Studia nad książką poświęconę pamięci Kazimierza Piekarskiego*, Wrocław 1951, s. 39-64.
- Kawecka-Gryczowa A., *Kurs dla pracowników bibliotecznych w zakresie dawnej książki*, *Przegląd Biblioteczny* 1946, s. 132-135.
- Ligatus*, [online] [dostęp: 05.10.2014] Dostępny w World Wide Web: <http://www.ligatus.org.uk/>.
- The Rare Books and Manuscript, Section of the Association of College and Research Libraries, *Controlled Vocabularies: Binding Terms*, [online] [dostęp: 05.10.2014] Dostępny w World Wide Web: http://www.rbms.info/committees/bibliographic_standards/controlled_vocabularies/binding/alphabetical_list.htm.
- Roberts M.T., Etherington D., *Bookbinding and the Conservation of Books: A Dictionary of Descriptive Terminology*, Washington, D.C., Library of Congress, 1982, toż: [online] [dostęp: 05.10.2014] Dostępny w World Wide Web: <http://cool.conserva-tion-us.org/don/don.html>.

Elżbieta Pokorzyńska

SUMMARY

Digital bindings collections are contemporary alternative for library files or published illustrated catalogues. Analysis of 33 collections showed diversity in their structure, functions and content. Besides the typical use of databases, based on their browsing or searching, valuable for bookbinding studies are different

¹¹ *Strategic plan 2010-2015*, s. 16, [online] Consortium of European Research Libraries [dostęp: 05.10.2014] Dostępny w World Wide Web: <http://www.cerl.org/about/development>.

types of indexes, access to the rich iconography and the possibility of its use in comparative research, mechanisms enabling quotations as well. Problems arising both the distraction and difficulties in reaching the collections could be solved by placing informations about them in the planned by CERL Bookbinding Research Information Center. However, due to the lack of standards for description of objects, the integration of the databases is not possible.